

בחשש סכנת מסירה למלכות דבריא היזקו למדנו דחי בהם ולא שימות בהם

(אמרי בינה)

לא תגורו מפני איש

פתחא דסוגיא

שנמנע הדיין מלידא מאיש מלדין דין אמת, ואפילו הוא איש מוזהר, אלא יחתוך את הדין ולא ישים לבו כלל למה שיקרה עליו מההיזק בשביל דינו, ועל זה נאמר לא תגורו מפני איש. ולשון ספרי, שמא תאמר ירא אני מאיש פלוני שמא יהרגני או יהרוג אחד מבני ביתי, שמא ידליק את גדישי או שמא יקצוץ את נטיעותי, תלמוד לומר לא תגורו מפני איש. ועובר על זה ולא רצה לדון משיוודע להיזק הדין נוטה כמו שאמרנו מיראת הנרון עבר על לאו זה, ואם הטה הדין גם כן מיראתו, עבר על לאו זה, מלבד שעבר על לאו דלא תטה משפט (ספר החינוך מצוה תטו).

ביאורא דתלמודא

שמא נתחייב חזק ונמצא חזק רודפו – את הדיין. ויש גורסין שמא יתחייב רך ונמצא קשה רודפו, כלומר שמבהילו לפרוע ויגרום לו היזק גדול על שלא עיגן את דינו, וכן לאיזו סיבה שתהיה יכול לישמט שלא להזקק להם (מאירי). לתלמיד שיושב לפני רבו – ובא דין לפני רבו ולא לפניו – וראה – התלמיד זכות לעני וחובה לעשיר – ורבו טועה בדין, מניין שלא יחלוק כבוד לרבו וישתוק, תלמוד לומר לא תגורו (רש"י). גבי רש ועשיר לא שייך לשון יראה שאינו ירא מפניהם, אלא כלומר אל תכניס את דבריך כדי לחלוק לו כבוד (תוספות). רבי חנין אומר – משום דלא כתב לא תיראו בהדיא נראה שסובל פירוש שני (עמר נקא דברים פ"א) לא תכניס דבריך מפני איש – כיון שהוא יודע הדין כבר והדבר ברור לו והוא מכניסו ואינו מוציאו, אבל קודם ששמע דבריהן וכן קודם שיוודע להיזק הדין נוטה לא שייך למימר לא תכניס דבריהן, דכיון שעדיין אינו יודע דבר אינו מכניס שום דבר (תורת חיים). שמא יהרוג את בני – שבדאי אי אפשר לומר בודאי סכנה, או אפילו לא בספק קרוב, שראוי לקרותו בשם ספק, דאטו הלא תעשה דלא תגורו מפני איש נפקא מכלל שאר מצוות התורה, שעל כולן נאמר וחי בהם חוץ מהני

ליקוטא דתלמודא

שנו חכמינו (סנהדרין ו:): גבי האיסור להסתלק מן הדין לאחר שיוודע להיזק הדין נוטה:

ר' יהודה בן לקיש אמר שנים שבאו לדין, אחד רך ואחד קשה, עד שלא תשמע דבריהם או משתשמע דבריהן ואין אתה יודע להיזק דין נוטה, אתה רשאי לומר להם אין אני נוקק לכם. שמא נתחייב חזק ונמצא חזק רודפו. משתשמע דבריהן ואתה יודע להיזק הדין נוטה, אי אתה יכול לומר להן איני נוקק לכם, שנאמר לא תגורו מפני איש. רבי יהושע בן קרחה אומר מניין לתלמיד שיושב לפני רבו וראה זכות לעני וחובה לעשיר, מניין שלא ישתוק, שנאמר לא תגורו מפני איש. רבי חנין אומר: לא תכניס דבריך מפני איש.

עוד שנינו (ספרי דברים פ"א) דאף בבעל דין קשה אינו רשאי להסתלק: לא תגורו מפני איש, שמא תאמר מתיא איני מפלוגי שמא יהרוג את בני או שמא ידליק את גדישי או שמא יקצוץ את נטיעותי, תלמוד לומר לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא, וכן יהושפט אומר ויאמר אל השופטים ראו מה אתם עשים כי לא לאדם תשפטו כי לה'.

עוד שנו חכמינו (סנהדרין ח.) בחומר עיוות הדין:

לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא, אמר רבי חמא ברבי חנינא אמר הקדוש ברוך הוא, לא דיין לרשעים שנוטלין מזה ממון ונותנים לזה שלא כדין, אלא שמטריחין אותי להחזיר ממון לבעליו.

אור תורה

לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא, אמר רבי חמא ברבי חנינא אמר הקדוש ברוך הוא, לא דיין לרשעים שנוטלין מזה ממון ונותנים לזה שלא כדין, אלא שמטריחין אותי להחזיר ממון לבעליו.

ויאמר אל השופטים ראו מה אתם עשים כי לא לאדם תשפטו כי לה' ועמכם בקרב משפט. (דברים יחיים ב"ט ו')

תלתא, אלא ודאי מיירי בספק רחוק (שו"ת משפט כהן סימן קמ"ג). כי המשפט לאלהים הוא – מה שאתם דנין לבני אדם אין המשפט לאדם, שאם אתם מחייבין לאדם כדין הרי הקדוש ברוך הוא ישרם לו מצד אחד, ונמצא שאתם חוטאין, שאין משפט זה לאותו שחייבתם כי אם לאלהים שעתיד לשלם לו מה שהפסדתם ממנו, וכן אמר יהושפט כי לא לאדם תשפטו כי לה' ועמכם בדבר משפט (רבינו בחיי דברים א יז). אלא שמטריחין אותי – כתב בעל יפה מראה בטרחה זו שלפעמים צריך לשדד המערכה ולא ניחא ליה להקב"ה, וכמו שאמרנו קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף (מהרש"א). להחזיר ממון לבעליו – ועתיד ליפרע מהם אותו ממון שנתן לבעליו על ידי שהטו משפט, ומייתי ליה מהאי קרא אלהים נצב בעדת אל, שהוא נצב שם כאילו הוא היה בעל דין (מהרש"א).

האידנא אליבא דשמעתא

לא תגורו בשני בעלי דין חזקים

בב"ח (ח"מ סימן י"ב סק"א) הביא שנחלקו הראשונים גבי קודם שישמע הטענות באם שניהם חזקים, שמדברי רש"י משמע דבאחד מהם חזק מותר להשתמט מהדין קודם שישמע הטענות, אבל בשניהם חזקים אפילו קודם שישמע את דבריהם חייב להתעסק בדנים, דמצות עשה היא מדכתיב בצדק תשפט עמיתך, וליכא הכא חששא דזילותא דאותו שיצא חייב יהא רודף להפך את הדין, דכיון דבעל דין שכנגדו נמי חזק לא יניחנו להפך את הדין. וכדעת רש"י כתב גם בהגהות אשר"י (סנהדרין סימן ד). אמנם מדברי התוספות משמע דאין הדברים משום זילותא, אלא מפחד בעל הדין הקשה, ולפי זה יתכן שאף בשניהם חזקים, יותר לדיין להשתמט מן הדין טרם שמיעת הדברים. וברמ"א (ח"מ סימן י"ב ס"א) הכריע כדעת רש"י דבשניהם חזקים אין לו להשתמט מהדין אף קודם שמיעת הדברים.

להשתמט מן הדין במקום סכנה

בסוגיינו הובא דין זה של לא תגורו מפני איש אף מפני החזק, אך לא נאמרו הדברים בפירוש האם הדין כן אף במקום סכנה, אמנם בספרי שנו דין זה אף במקום חשש שמא יהרג את בנו, וכלשון הספרי כתב הרמב"ם (הלכות סנהדרין פכ"ב ה"א). וכן כתב בים של שלמה (בבא קמא פ"ד סימן ט). ובביאור הדברים כתב הרמב"ן (כתובות יט.), וז"ל: 'לפי שנמצא בברייתא חיצונית שלשה דברים אין עומדים בפני פקוח נפש, ואלו הן עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים, רבי מאיר אומר אף הגזל'. ע"כ. נמצא שלפי דבריו שינוי הדין או ההמנעות ממנו הרי הן גזל, ולכן אין פיקוח נפש דוחה הדין. וברמ"א (ח"מ סימן י"ב ס"א) כתב דבסכנת מסירה לאנסים נוהגים שלא למחות בדיינים שעוברים על לאו זה, וז"ל: 'ויש מי שכתב דמכל מקום נוהגין עכשיו שלא למחות בעוברי עבירה, משום שיש סכנה בדבר, שלא ימסרנו לאנסי'. ע"כ. ובאמרי בינה (הלכות דיינים סימן י"ט) הביא לחלק בין חשש היזק מבר ישראל, לחשש מסירה למלכות, וז"ל: 'דקרא לא מדבר אלא בדאיכא חשש סכנה מבר ישראל גופיה, אבל בחשש סכנה ממלכות על ידי מסירה דבריא היזקו כבר למדנו וחי בהם ולא שימות בהם'.

לא תגורו בפשרה

כתב בשו"ת מהר"י מברונא (סימן ר"ג) דכל מאי דאסרינן

לא תגורו מפני איש בסלוק אלא גבי דין גמור ולא בפשרה

(מהר"י מברונא)

להשתמט מן הדין הוא רק בדין שכופין אותו על בעלי הדינים, ובפשרה יכול הדיין להשתמט, וז"ל: 'דלא תגורו מפני איש בסלוק אלא גבי דין גמור ולא בפשרה, דאמרינן בפ"ק דסנהדרין א"ר שמעון בן לקיש מניין לשנים שבאו לפניך לדין אחד רך ואחד קשה עד שלא תשמע דבריהם, או משתשמע דבריהם ואין אתה יודע להיכן הדין נוטה, אתה רשאי לומר להם איני נזקק לכם, שמא יתחייב הקשה, ונמצא חזק רודפו, אבל משתשמע דבריהם ואתה יודע להיכן הדין נוטה אי אתה רשאי שנאמר לא תגורו מפני איש. וזה לא שייך אלא גבי דין דדן בעל כרחם של בעלי דינים, אבל בפשרה שאינה אלא ברצון בעלי דינים אם לא ישמעו לו מצי למימר טורח זה למה לי לטרוח ביניהם, ועובדא דא הואיל והם עצמם כתבו הן לדין הן לפשרה, מצי למימר לפשרה נכנסתי ולא לדין'.

מתי מותר לו לדיין להסתלק מן הדין

בשו"ע (ח"מ סימן י"ב ס"א) נפסק דרשאי הדיין למשוך את ידיו ולא לדון בדין זה כל זמן שלא שמע את דבריהם, או שאינו יודע לאן הדין נוטה. ובסמ"ע (שם סק"ב) פירש דילף מדכתיב כי המשפט, ולשון משפט הוא גמור דין. ובב"י (שם ס"א) מביא מתשובת הרשב"א על אחד שאיים לבית דין, והכריע שאין להם לדיינים להשתמט מן הדין, והקשה שם על דבריו ומסיק דאפשר שהיה זה בית דין ממונים לרבים שאינם מותרים להשתמט אף לפני שמיעת הטענות. ובט"ז (שם סק"א) כתב בענין זה, וז"ל: 'נראה דעיקר לימוד הגמרא דלא שייך לומר לא תגורו אלא על מי שהוא דין, משום דכל זמן שלא שמע או לא יודע היכן הדין נוטה אין שם דין עליו, ולא שייך עליו לא תגורו, אבל אם יודע נטיית הדין חל עליו שם דין ועובר על לא תגורו'.

סילוק מן הדין בהפסד ממון

באמרי בינה (ח"מ סימן י"ט) דן בשאלה האם לא תגורו שייך גם כשיש לדיין הפסד ממון, ומביא מדברי הב"ח שכאשר יגרם לדיין הפסד ממון אינו חייב לשבת בדין. דאיסור לא תגורו נאמר במקרה בו אחד מבעלי הדין הוא אדם שקשה לדון עמו, אבל לא במקרה בו יגרם לדיין נזק של ממש. ובהמשך דבריו מביא בשם השבות יעקב (ח"א סימן קמ"ג) שחולק על הב"ח, ולדעתו, מצוה זו מחייבת את הדיין לפסוק את הדין גם כאשר יגרם לו נזק ממוני.

עומקא דסוגיא

נוזקים. וזהו פרוש כי המשפט לאלקים הוא, שלא יבואכם נזק בסבתו. ועיין עוד באמת ליעקב (סנהדרין ג) שכתב דאינו לאו שבין אדם לחבירו אלא הוא לאו שבין אדם למקום

א. עיין בספר החינוך (מצוה של"ז) שכתב דמצוה זו דלא תגורו השכל מעיד עליו, ועיין בשערי תשובה (שער ג פל"ג) שכתב שהוזהרו להאמין שלא יקרנו נזק מצד משפט הצדק כאשר לא נכיר בו פנים, דשלוחי מצוה אינם

- א. סנהדרין ו:
- ב. ספרי דברים פסקא י"ז
- ג. סנהדרין ח.
- ד. ב"ח ח"מ סימן י"ב סק"א
- ה. הגהות אשר"י סנהדרין סימן ד
- ו. רמ"א ח"מ סימן י"ב ס"א
- ז. רמב"ם הלכות סנהדרין פכ"ב ה"א
- ח. ים של שלמה בבא קמא פ"ד סימן ט
- ט. רמב"ן כתובות יט.
- י. אמרי בינה הלכות דיינים סימן י"ט
- יא. שו"ת מהר"י מברונא סימן ר"ג
- יב. סמ"ע ח"מ סימן י"ב סק"ב
- יג. בית יוסף שם ס"א
- יד. ט"ז שם סק"א
- טו. שבות יעקב ח"א סימן קמ"ג
- טז. ספר החינוך מצוה של"ז
- יז. שערי תשובה שער ג פל"ג
- יח. אמת ליעקב סנהדרין ו.